

Toni Alaranta

Tasavallan vai imperiumin lapset? Turkin historiapolitiikan jakolinjoja

Toni Alaranta käsittelee esseessään Turkin tasavallan historiapolitiittisia jakolinjoja. Hän kirjoittaa, että menneisyyden tapahtumia ja keskeisiä toimijoita koskevan kamppailun pohjalla ovat lopulta jyrkästi erilaiset käsitykset modernisaation luonteesta ja reunaehdoista.

Johdanto

Turkin tasavalta perustettiin vuonna 1923, joten ensi lokakuussa tulee täyteen 100 vuotta. Tasavalta luotiin itsenäisyys sodan ja vallankumouksen kautta vuosina 1919–1923. Itsenäisyys sota, toisin ilmaistuna Anatolian vastarintaliike, käytiin länsimaiden imperialismia vastaan, mutta se oli samanaikaisesti vallankumous sulttaanihallintoa vastaan. Tasavaltaa edeltänyt Osmanivaltio oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen jaettu Lähi-idän arabialueiden osalta Ranskan ja Britannian etupiireihin, ja vuoden 1920 Sèvres'n rauhansopimus sisälsi suunnitelman myös Anatolian eli nykyisen Turkin alueen jaosta. Varsinaiseksi sopimuksen toimeenpanijaksi ilmoitettiin Kreikka – maassa unelmoitiin Suur-Kreikan luomisesta Egeanmeren molemmin puolin. Mustafa Kemal (myöhemmältä kunnianimeltään Atatürk) johtaman voitokkaan Anatolian vastarintaliikkeen jälkeen osmanimuslimeista turkkilaisiksi valtiollan toimesta ohjattu muslimiyhteisö kykeni näin säilyttämään Anatolian alueet ja perustamaan uuden, sekulaarinationalismiin ja modernisaatioprojektiin kiinnittyneen valtion.

Kansallisen identiteetin rakentamisessa niin sanotuilla me-kertomuksilla on merkittävä rooli. 'Meidän' vastapainona on tällöin 'muut'. Usein tuon minän yhtenäisyyden ja pysyvyyden eli identiteetin tarvitsema toiseus on jotakin ulkopuolista, kuten toinen valtio tai poliittinen yhteisö. Mutta ei ole harvinaista, että tuo toiseus on myös sisäistä. Tällöin se voi olla myös oman kansakunnan tai valtion menneisyys, jolloin me-kertomus rakentuu sen varaan,

millaiseksi me olemme tulleet, miten me olemme kehittyneet omaksi hyväksi (nykyiseksi) itseksemme jonkin murroksen kautta, samalla irtautuen epätyytyvästä, väärästä tai peräti häpeällisestä menneestä olomuodostamme.

Turkin tasavallan satavuotisen historian ajalta on osoitettavissa kaksi selkeää pyrkimystä poliittisen yhteisön uudelleenrakentamiseksi, joissa kummassakin yhteisön oma menneisyys on asetettu nykyisen minän vastakohdaksi. Ensimmäinen on kemalistisen tasavallan sekulaari-nationalistinen modernisaatioprojekti ja Osmanivaltio sen sisäisenä toiseutena. Toinen on vuodesta 2002 alkaen hallinneen Oikeus- ja kehityspuolueen (AKP) islamilais-konservatiivinen valtionmuutosprojekti ja kemalistinen tasavalta sen sisäisenä toiseutena. Molemmat ovat myös toimineet aikansa ulkopoliittisen doktriinin perustana ja perusteluna.

Tässä esseessä tarkastelen tätä tematiikkaa. Kysyn, miten 600-vuotinen osmanien islamilainen imperiumi (1300–1914) on ymmärretty Turkin tasavallassa ja erityisesti miten tuota pitkää suurvaltahistoriaa on eri aikoina hyödynnetty kansallisen identiteetin rakentamiseen ja kulloisenkin valtaeliitin oikeuttamiseen. Tämän lisäksi analysoin, miten tulkinnat Turkin tasavallan perustajasta ja ensimmäisestä presidentistä eli Mustafa Kemal Atatürkistä sekä tarjoavat yhteisen pohjan kaikille valtaviiran kansallisille historiankertomuksille että samalla avaavat siihen myös merkittävän tulkintaeron ja kiistelystä aiheen. Tätä Atatürkin roolia koskevaa tulkintaeroa puolestaan vertaan Osmanivaltion loppukauden viimeisen vaikutusvaltaisen sulttaanin eli Abdülhamid II:n kiistellyn hahmoon.

Kemalistinen modernisaatio ja Osmanivaltion perinnön torjunta

Heti alkumetreillä teen kuitenkin lyhyen harhapolon ja aloitan Kreikasta, tuosta Turkin kiistakumppanista. Kreikan kuningaskunta perustettiin kreikkalaisten kymmenen vuotta kestäneen Osmanivaltiota vastaan käydyn itsenäisyys sodan jälkeen. Tämä toteutui eurooppalaisten suurvaltojen eli Iso-Britannian, Ranskan ja Venäjän suojeluksessa vuoteen 1830 tultaessa. Kreikasta on aina välillä sanottu, että maalla on 'liikaa historiaa'. Tällä on viitattu siihen, kuinka modernin Kreikan on ollut välillä vaikea suhtautua antiikin helleenien jättämään massiiviseen perintöön, jonka katsotaan olevan koko länsimaisen kulttuurin perustana. Lisäksi tämä perintö on pitänyt

jotenkin yhdistää Bysantin yksinvaltaiseen ja länsimaisesta perspektiivistä 'itämäiseksi' traditioksi tulkittuun kreikkalaisten historiaan.

Kreikan tavoin myös Turkilla tuntuu välillä olevan 'liikaa historiaa' – ja näkökulmasta riippuen liian vähän joko tilaa tai halua menneisyyden vaikeiden asioiden aidolle läpikäymiselle, kipeimpänä tapahtumana vuosina 1915–1916 toteutettu armenialaisten kansanmurha. Turkin valtion virallisessa historiankirjoituksessa tarkoituksellinen kansanmurha järjestelmällisesti kiistetään. Sen sijasta puhutaan eri väestöryhmien välisestä väkivallasta maailmansodan viitekehyksessä.

Turkin tasavallan perustamista edelsi Osmanivaltion sata vuotta kestänyt hajoamisprosessi, joka jatkui vähitellen Kreikan vuonna 1821 alkaneesta itsenäisyysodasta Osmanivaltion lopulliseen hajoamiseen ensimmäisessä maailmansodassa. Tätä puolestaan seurasi Turkin oma itsenäisyysota vuosina 1919–1923 – tilanteessa, jossa maailmansodan läntiset voittajavaltiot valmistautuivat jakamaan keskenään paitsi Osmanivaltion Lähi-idän alueet myös nykyisen Turkin ydinalueen Anatolian nimimaalla. Nämä dramaattiset vaiheet ja niistä myöhemmin annetut tulkinnat ovat väkisinkin muodostuneet merkittäviksi tekijöiksi Turkin tasavallassa toteutetun uuden valtion ja kansakunnan rakentamisen kannalta.

Tasavallan perustajasukupolven sisäisen valtakamppailun voitti Mustafa Kemal Atatürkin (1881–1938) ympärille muodostunut ryhmä, joka toimeenpani mittavan joukon reformistista lainsäädäntöä. Heidän pyrkimyksensä oli saattaa Turkki osaksi modernia sivilisaatiota, jota leimasi usko tieteseen, teknologiaan ja rationalistiseen edistykseen. Erityisesti 1930-luvulla kemalismiin sisältyi vahva osmani-vastainen historiantulkinta, joka systematisoitiin viralliseksi oppirakennelmaksi. Tässä projektissa 600-vuotinen Osmanivaltion historia ymmärrettiin kehityksen esteenä ja osmanit määriteltiin vallananastajiksi, jotka marginalisoivat autenttiseksi katsotun turkkilaisen kulttuurin. Oleellista oli myös Osmanivaltion kanssa symbioosissa muodostuneiden islamin instituutioiden ottaminen valtion kontrolliin sekä reformoidun, kansallisen islamin rakentaminen uuden valtion tarpeisiin. Osmanivaltion ja islamin negatiivista roolia kuvatessaan kemalistiset ideologit Halil Nimetullah Öztürkin johdolla erottivat kaksi islamiin viittaavaa termiä: *İslamçılık* ja *Müslümanlık*. Näistä jälkimmäinen käsitteellistettiin turkkilaisen islamin muodoksi, joka täten sopi Turkin sekulaarin tasavallan kansalaisten uskonnoksi.

Turkin tasavalta siis luotiin anti-imperialistiseksi mielletyn itsenäisyys-sodan jälkeen. Tasavallan perustajat kuitenkin ymmärsivät modernisaation universaalina, holistisena prosessina, johon myös turkkilaiset liittyivät oman modernisaatioprojektin läpiviemiseen keskittyvän, keskitetysti johdetun tasavallan avulla. Näin ollen tasavaltalainen strateginen kulttuuri suhtautui länsimaiden pyrkimyksiin epäilevästi, mutta samaan aikaan se kiinnittyi tiukasti länsimaiden kanssa yhteiseen historialliseen prosessiin, jota modernisaatio ja tieteellis-teknologinen, rationalistinen edistys ilmensi. Tasavallan alkuvuosina muslimiyhteisön oikeutettuun vastarintataisteluun turkkilaisten ohella osallistuneille kurdeille annetut lupaukset itsehallinnosta ja kulttuurioikeuksista unohdettiin ja valtion viralliseksi ideologiaksi tuli turkkilainen nationalismi. Nuori tasavalta sanoutui irti kaikista pyrkimyksistä palauttaa Osmanivaltion entisiä alueita Lähi-idässä ja muualla naapurustossa. Varsinkin Lähi-itä määriteltiin takapajuiseksi, perinteisen islamilaisen kulttuurin leimaamaksi alueeksi, josta oli syytä pysyä mahdollisimman kaukana. Osmanivaltion historia määriteltiin täten pitkälti tasavaltalaisen Turkin toiseudeksi, jonka vastakuva oli moderni kansallisvaltio.

Tasavaltalaisen strategisen kulttuurin ytimeen muodostui ajatus keskuksesta johdetun yhtenäisvaltion turvaamisesta tarvittaessa aseellisesti, sekä ulkovaltoja että sisäistä uhkaa eli kurdien separatismia tai kalifaatin palauttamista mahdollisesti ajavaa islamistista oppositiota vastaan. Vuodesta 1923 vuoteen 1945 Turkki harjoitti myös varsin koherenttia puolueettomuuspolitiikkaa, jossa keskeistä oli korrektien mutta neutraalien välien ylläpito sekä länsimaihin että Neuvostoliittoon. Anatolian vastarintaliike oli saanut ratkaisevaa ase-apua nuorelta bolshevikkihallinnolta vuosina 1919–1922 ja Turkki ja Neuvostoliitto solmivat ystävyyssopimuksen vuonna 1925. Käytännössä tämä jatkui Stalinin valtaan nousuun asti, jolloin venäläisten aluevaatimukset saivat Turkin hakeutumaan NATON jäseneksi vuona 1952.

Tasavallan lapsista osmaninostalgiaan

Vaikka tämä niin sanottu kemalistinen valtioideologia kykeni synnyttämään kaupunkeihin sekulaari-nationalismiin kiinnittyneen keskiluokan, Turkin kansalliseen identiteettiin jäi kytemään joukko painavia kysymyksiä toteutettavan modernisaation luonteesta ja reunaehdoista. Vuoden 1950 monipuoluejärjestelmän syntyminen jälkeen esiin alkoikin hiljalleen nousta isla-

milais-konservatiivinen tulkinta Turkin modernisaatiosta, jossa myös islamilaisilla ja osmanien traditiolla oli merkittävä osansa. Viimeistään 1980-luvulle tultaessa, Turkin kiinnittyessä globaaleihin markkinoihin, maan poliittista diskurssia siihen asti hallinnut modernistinen (kemalistinen) valtioideologia kyseenalaistui ja Turkin niin sisäpoliittinen kuin ulkopoliittinen horisontti laajeni sekä maantieteellisesti että historiakäsitysten suhteen, kaapatun syyleilynsä Osmanivaltion aikanaan hallitseman Lähi-idän.

Huomionarvoista Turkin tapauksessa on kuitenkin kahden nostalgisen kertomuksen esiintyminen. 'Tasavallan lapsiksi' nimitetty keskiluokkainen, varsinkin opettajista ja virkamiehistä koostuva sekularismiin ja modernisaatioprojektiin kiinnittynyt ryhmä katselee kaihoisasti tasavallan alkuvuosiin, vasta rakenteilla olevan valtion ja kansakunnan nuoruuden ja idealismin aikaan, joka nähdään edistyksekkäänä, kansanvalistuksen toimeenpanona, viime kädessä yhteiselle asialle uhrautumisena. Tämän vastakuvana islamilais-konservatiivinen älymystö ja AKP:n nousun vanavedessä viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana muodostunut uusi uskonnollinen keskiluokka puolestaan katsovat kaihoisasti Osmanivaltion aikaan, unelmoiden uudesta suuruuden kaudesta, jossa Turkki ottaa paikansa johtavana islamilaisena maana, jota kaikkien on vähintään Lähi-idän osalta kuunneltava herkällä korvalla.

Molempiin nostalgisoiiviin tarinoiniin liittyy oleellisesti tunteisiin vetoava kuvaus yksinvaltaisen ja tukahduttavan hallinnon syrjäyttämisestä ja tätä kautta vapautuksesta. Tasavallan lapset korostavat Osmanivaltion sulttaanien yksinvaltaa, maan jälkeenjääneisyyttä, uskonnollista ahdasmielisyyttä ja kaikesta tästä juontuvaa pimeyttä. Islamilais-konservatiivinen, imperiumin aikaan kaihoisasti kurottava katse puolestaan korostaa kemalistisen eliitin epädemokraattista hallintoa: ensin yksipuoluevallan aikana vuosina 1925–1950 ja sen jälkeen armeijan avulla ylläpidetyn 'holhoavan demokration' kaudella, jolloin kemalistiseksi mielletyt valtion instituutiot ja armeijan kenraalit määrittivät sallitun politiikan rajat vaaleilla valitun hallituksen yläpuolella. Tässä nostalgisessa katseessa nykyisen presidentti Recep Tayyip Erdoğanin johtama Oikeus- ja kehityspuolue tulkitaan kansan syvien rivien – konservatiivisten sunnimuslimien – edustajana, jonka aikana valta on vihdoin 'todellisen' kansan käsissä. Viimeisen 20 vuoden aikana Turkissa onkin Erdoğanin johdolla yhä vahvemmin kyseenalaistettu tasavallan länsimaalaistamisreformit. Nykyisen hallitsevan valtioideologian mukaan Turkki

muodostaa oman, islamilaisen sivilisaation keskuksen, joka on erillinen ja osittain myös vastakkainen länsimaisen sivilisaation kanssa.

Atatürk ja Abdülhamid II

Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten nämä kokonaisia aikakausia käsittelevät tulkintakamppailut rakentuvat yksittäisten avainhenkilöiden kautta. Turkissa historiantulkintojen suuri kiista kietoutuu ennen muuta kahteen historialliseen hahmoon: Osmanivaltion loppukauden viimeiseen merkittävään sulttaaniin Abdülhamid II:een (hallitsijana 1876–1909) sekä tasavallan perustajaan ja ensimmäiseen presidenttiin Mustafa Kemal Atatürkiin. Turkia viimeiset 20 vuotta hallinneen Oikeus- ja kehityspuolueen islamilais-konservatiivisen suuntauksen edustajille Abdülhamid II on *Ulu Hakan*, eli 'ylevä hallitsija', opposition sekulaari-nationalismin edustajille hän sen sijaan on *Kızıl Sultan* eli 'verinen sulttaani'.

Islamilais-konservatiivinen traditio korostaa, että Abdülhamid II:n kauden leimallisin ulkopoliittinen piirre oli sulttaanin vahva vakaumus islamilaisen maailman yhtenäisyyden (*ittihad-ı İslâm*) edustamisesta ja vahvistamisesta. Eurooppalaisten kristittyjen valtioiden tunkeutuminen muslimien alueille herätti ensin suurta hämmennystä, mikä sittemmin puolestaan johdatti suuttumukseen ja vastarintaliikkeeseen. Tässä viitekehyksessä sulttaanin ja kalifin titteleitä kantava Abdülhamid II koki tehtäväkseen kaikkien muslimien etujen ajamisen länsimaiden valtapyrkimyksiä vastaan. Tämän selvästikin aidosti sisäistetyn vastuun lisäksi kyse oli pyrkimyksestä oikeuttaa Osmanivaltion jatkuvuus vetoamalla muslimien oikeuksien puolustamiseen.

Abdülhamidin katsannossa korostui vanhastaan Osmanivaltion valtioperinteeseen kuulunut universalismi, toisin sanoen valtion koettiin edustavan islamia ja muslimeja maailmanlaajuisesti, yli imperiumin muodollisten rajojen. Abdülhamidin tiedetäänkin olleen kiinnostunut Intian, Indonesian ja Malesian muslimiyhteisöistä ja näiden merkityksestä Iso-Britannian ja muiden läntisten suurvaltojen ylivaltapyrkimyksiä vastaan taisteltaessa. Islamilais-konservatiiveille Abdülhamid II on esikuva, jonka tarjoaman mallin mukaisesti nyky-Turkin on otettava entistä vaikutusvaltaisempi asema kansainvälisessä järjestelmässä, islamilaisen maailman johtavana valtiona.

Sekulaari-nationalistit korostavat hyvin toisenlaisia seikkoja. He muistuttavat, että Abdülhamid II:n aikana Osmanivaltiosta muotoutui repressiivinen

poliisivaltio, jossa mittavan sensuurin ja laajan salaisen poliisin verkoston avulla pyrittiin kontrolloimaan kaikkea poliittista toimintaa. Myös sulttaanin uskonnollisuus ymmärretään kyynisenä ja viime kädessä epäonnistuneena pyrkimyksenä käyttää laajojen kansanjoukkojen perinteiseen uskonnolliseen maailmankuvaan liittyvää tietämättömyyttä sulttaanin yksinvallan ja taantumuksellisen järjestelmän oikeuttamisessa. Sekularistit korostavat myös sitä tosiasiaa, että Abdülhamid II:n runsaat 30 vuotta kestäneen valtakauden aikana Osmanivaltio menetti enemmän alueitaan kuin yhdenkään muun hallitsijan aikana. Sekulaari-nationalisteille Abdülhamid II edustaa synkkää taantumuksen kautta, joka päättyi perustuslain palauttamiseen edistyksellisen vuoden 1908 nuorturkkilaisen vallankumouksen myötä. Tässä traditiossa Abdülhamid II on kansallisen kertomuksen antisankari, hänen jälkeensä valtaan nousseet nuorturkkilaiset, joista tasavallan kemalistinen perustajajoukkokin polveutui, puolestaan kansakunnan pelastajia.

Toiseen avainhenkilöön eli Mustafa Kemal Atatürkiin kiteytyvien tulkintakiistojen luonne ei ole yhtä yksiselitteinen kuin Abdülhamid II:n kohdalla. Sekä islamilais-konservatiivinen että sekulaari-nationalistinen traditio korostavat molemmat yhtä lailla Mustafa Kemalia sankarillisena *Gazi*-hahmona. *Gazit* ovat olleet vuosisatojen saatossa turkkilais-muslimien voittoisia sotasankareita, jotka ovat taistelleet urhoollisesti vihollista vastaan, kansakuntaa omalla hengellään suojellen. *Gazi* on myös kansantarujen myyttinen sankarihahmo, pelastaja, joka astuu näyttämölle suuren hädän hetkellä. Mustafa Kemal rooli Turkin vuosien 1919–1922 itsenäisyysodassa ja Anatolian muslimiväestön poliittisen itsenäisyyden turvaaminen länsimaisten, kristittyjen valtioiden imperialismin edessä, nostivat hänet pyhitettyyn asemaan uuden kansakunnan kollektiivisessa muistissa.

Mustafa Kemal ura ei kuitenkaan päättynyt sotilaallisiin urotekoihin vaan jatkui vallankumouksellisena uudistajana ja vuosien 1925–1938 yksi-puoluejärjestelmän suvereenina johtajana. Tämän aikakauden radikaalit reformit, länsimaalaistamispyrkimykset ja niin sanotun 'uuden ihmisen' projekti, jonka puitteissa uskonnollisen 'taikauskon' hylännyt sekulaaria, rationaalista ihannekansalaista propagoitiin laajasti läpi yhteiskunnan, avaa merkittävän jakolinjan Atatürkin historiallisen merkityksen tulkintoihin. Islamilais-konservatiivisessa traditiossa kemalismin kauden sekularistiset reformit jyrkimmillään tuomitaan 'historiallisena virheenä' ja Mustafa Kemal vallankumouksellinen rooli joko sivuutetaan tai sitä kritisoidaan. Siinä missä sekulaari-nationalistit näkevät Atatürkin kauden ihanteellisena aikana, hei-

dän poliittiset vastustajansa korostavat sekularistista pakkovaltaa ja Turkin konservatiivisen enemmistön marginalisointia.

Tiivistäen voidaan todeta, että kaiken tämän menneisyyden tapahtumia ja keskeisiä toimijoita koskevan kiistelystä pohjalla ovat lopulta jyrkästi erilaiset käsitykset toteutettavan modernisaation luonteesta ja reunaehdoista. Onko tavoitteena kokonaisvaltainen modernisaatioprojekti, joka sisältää niin poliittisen kuin kulttuurisenkin ulottuvuuden? Vai pyritäänkö omaksumaan länsimainen tiede ja teknologia, mutta hylätään modernisaatioteorian universalismi, painottaen vahvasti omaa uskonnolliseen traditioon kiinnittyvää yhteiskuntaa? Maailmankuvallisen jakolinjan lisäksi kyse on ennen muuta menneisyyttä koskevien tulkintojen kiteyttämisestä kollektiivisen poliittisen toimijan luomiseksi ja ylläpitämiseksi. Menneisyyttä käytetään nykyhetkessä tapahtuvan poliittisen valtataistelun välineenä.

Historiapoliitikasta uuteen ulkopoliitikkaan

Tässä esitellyistä kahdesta pääasiallisesta historiantulkinnasta rakentuu perusta myös kamppaileville Turkin ulkopoliittikan traditioille. Sekulaari-nationalistinen historiantulkinta korostaa kansallisvaltioparadigmaa kansainvälisten suhteiden ainoana mahdollisena viitekehyksenä ja täten Turkin ulkopoliittisen toiminnan perustana. Tässä traditiossa Anatolian vastarintaliikkeen vuosien ja Atatürkin perustaman tasavallan ytimessä on ajatus turkkilaisen kansallisvaltion peruuttamattomasta oikeutuksesta kansallisvaltioperiaatteen mukaisesti jäsentyneessä, modernissa ja uskonnollisten viitekehysten jälkeisessä maailmassa. Se korostaa myös puuttumattomuutta muiden valtioiden sisäisiin asioihin ja vastavuoroisesti edellyttää, että yksikään toinen saman järjestelmän legitiimi valtio ei puutu Turkin sisäisiin asioihin, esimerkiksi suhteessa kurdien asemaan. Eurooppalaisten valtioiden ulkopoliittikan kritiikistä huolimatta sekulaari-nationalistinen historiantulkinta myös liittyy modernin Turkin osaksi samaa historiallista jatkumoa kuin Ranskan vallankumouksen jälkeinen Eurooppa.

Tämän vastakohtana islamilais-konservatiivinen historiantulkinta avaa väylän kuvitella turkkilaiset – osmanien islamilaiseksi sivilisaatioksi määritellyn narratiivin kautta – vuonna 1923 perustetun tasavallan rajat ylittävänä toimijana. Tasavallan perustamista oli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen Osmanivaltiossa edeltänyt vilkas keskustelu Osmanivaltion perus-

teista ja poliittisen yhteisön luonteesta. Tämä tapahtui aikana, jolloin valtio oli yhä enemmän uhattuna ulkoisten ja sisäisten murrosten paineessa. Tällöin älymystö kävi läpi oikeastaan kaikki mahdolliset vaihtoehdot poliittisen yhteisön identiteetistä, mukaan lukien kysymykset siitä, mikä islamin rooli modernisaation toteuttamisessa voisi olla.

Juuri kysymys modernisaatiosta, ensin Osmanivaltion ja sittemmin Turkin tasavallan viitekehityksessä, on ollut jatkuva yhteiskunnallisen keskustelun teema aina tähän päivään saakka. Tasavallan perustajasukupolvi omaksui radikaalin, kokonaisvaltaisen modernisaatiokäsityksen, jossa turkkilaiset tuli siirtää osaksi universaalia modernia sivilisaatiota. Osmanivaltiolta tasavalta peri kuitenkin myös vastadiskurssin, islamilais-konservatiivisen ajattelumallin, jossa modernisaatio ymmärrettiin valikoivasti, ilman että se oleellisesti muuttaisi turkkilaiseksi kansakunnaksi muuttuneen muslimiyhteisön arvoja, kulttuuria ja elämänmuotoja. Varhaisella kaudella nämä pyrinnot liittyivät myös ajatuksiin kalifaatin restauraatiosta.

Sittemmin, 1950-luvulta alkaen, islamilais-konservatiivinen traditio on muodostunut konservatiivisen keskusta-oikeiston pääasialliseksi nationalismin ilmentymäksi, vastakohtana kemalistien sekulaarionalismille. Kemalismin lipunkantaja eli Tasavaltalainen kansanpuolue (CHP) omaksui puolestaan 1960-luvulta alkaen keskusta-vasemmistolaisen, ainakin nimellisesti sosiaalidemokraattisen ideologian. Islamilais-konservatiivinen nationalismi on 1950-luvulta alkaen ollut ennen muuta arvoiltaan perinteisen mutta vaurastumaan pyrkivän, usein teknisen koulutuksen saaneen poliittisen luokan keskeinen maailmankuvan osatekijä. Sen rinnalle kehittyi 1960-luvulta alkaen paljon radikaalimpi islamistinen virtaus, jonka piirissä koko sekularismiin ja ideologiseen länsimaalaistamiseen pyrkivä tasavaltalainen projekti on kuvattu vieraannuttavana ja aitoa identiteettiä uhkaavana. Tässä niin sanotussa *Milli Görüş* -traditiossa islam ymmärretään turkkilaisen valtion ja kansallisen identiteetin keskeisenä ja tärkeimpänä elementtinä myös teknologis-materiaalisen nykymaailman kontekstissa.

Islamilais-konservatiiviseen nationalismiin on viimeistään 1980-luvulta saakka kuulunut selkeänä virtauksena osmanien kunnianpalautus ja Osmanivaltion suurvaltakauden merkityksen omaksuminen osaksi turkkilaisten kansallista identiteettiä. Tällä niin sanotulla uus-osmanismilla on ollut lukuisia erilaisia ja osin toisilleen vastakkaisiakin ilmenemismuotoja viimeisten vuosikymmenten aikana. Joissakin tulkinnoissa se on johtanut vakaumukseen, jonka mukaan Turkin tasavallan nykyiset rajat ovat liian ahtaat, ja maan

kohtalona on nousta Lähi-idän mahtivaltioksi. Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana tätä ajattelua on vahvistanut Turkin huomattava talouskasvu. Vuonna 2002 valtaan nousseen nykyisen hallituspuolue AKP:n ydinryhmä koostuikin pitkän linjan *Milli Görüş* -aktiiveista. Heidän piirissään on pitkään unelmoitu Lähi-idän sisarpuolueiden eli Muslimiveljeskuntaliikkeen avulla toteutettavasta Lähi-idän uuden järjestyksen rakentamisesta. Uudessa järjestyksessä länsimaiden alueelle tuomat regiimit ja instituutiot korvattaisiin autenttisiksi ja islamilaisiksi miellettyillä instituutiolla ja rakenteilla – luotaisiin esimerkiksi islamilainen maailmanpankki ja islamilainen NATO.

Vuoden 2011 Lähi-idän kansannousujen eli 'arabikevään' viitekehyksessä Muslimiveljeskuntaliikkeen puolueet näyttivät olevan valtaannousun kynnyksellä niin Tunisiassa, Libyassa, Egyptissä kuin Syyriassakin. Erdoganin hallinnon piirissä tämä tulkittiin historiallisena tilaisuutena toteuttaa tuohon saakka vain ideologioiden kirjoituksissa esiintyneet ajatukset Turkin johdolla tapahtuvasta uuden alueellisen järjestyksen luomisesta Lähi-idässä. Varsinkin osmanien aikanaan hallitsemat Lähi-idän ja osittain myös Balkanit alueet näyttävät tässä traditiossa Turkin ulkopoliittikan 'luonnollisena' toimialueena, jossa Turkilla on sanottavansa myös maiden sisäpolitiikkaan. Juuri tällä tavoin Erdoğanin johtama AK-puolueen hallinto kehysti vuoden 2011 Syyrian vallankumouksen ja sen perustalta käynnistyneen suursodan. Puolueen ideologioiden johdolla Erdoğanin hallinto siirsi Turkia itseään koskevan, konservatiivisten sunnimuslimien vapautukseen keskittyvän tarinansa koskemaan myös Syyriaa, määritellen Bashar al-Assadin alawiitti-johtoisen järjestelmän länsimaiden imperialismiin epälegitiimiksi jäänteeksi. Täten Turkki lähti Syyriassa aktiiviseen regiiminvaihto-operaatioon pyrkien kumoamaan Assadin hallinnon aseistamalla laajaa kirjoa sunniopposition kumouksellisia ryhmiä. Viimekätisenä pyrkimyksenä oli nostaa valtaan AK-puolueen sisarpuolue eli Syyrian Muslimiveljeskunta.

Loppusanat

Turkissa kamppailevat historiantulkinnat ovat olleet keskeinen väylä rakentaa poliittinen kollektiivinen toimija kulloisenkin nykyhetken tarpeisiin. Samalla historiantulkinnoina on oikeutettu varsin erilaisia ulkopoliittisia valintoja. Viime kädessä tämä perustuu siihen, että historiapolitiittiset kamppailut ovat kamppailua hegemonisesta kansallisesta kertomuksesta, joka puoles-

taan osallistuu, yhdessä kansainvälisen järjestelmän luomien reunaehtojen kanssa, Turkin ulkopoliitiikan toimintalogiikan määrittelyyn.

Samalla on tärkeä huomata, että nämä varsin vastakkaisista suunnista muodostuvat tulkinnat Turkin modernisaation luonteesta, kansakunnan olemuksesta ja valtioidentiteetistä ovat kansainvälisen tason tarkastelussa pitkälti yhteneväisiä. Toisin sanoen sekä sekulaari-nationalistisessä että islamilais-konservatiivisessa historiantulkinnassa varsinkin suhde länsimaihin on nähty turkkilaisten viimeisen 200 vuoden historian kriittisenä teemana. Tämä suhde puolestaan ymmärretään molemmissa virtauksissa epätasa-arvoisena valtasuhteena, jossa suhteen pelisäännöt ovat olleet länsimaiden kirjoittamia. Viimeisen kymmenen vuoden talouskasvun siivittämänä Turkissa on noussut yhä voimakkaammin esiin tarve neuvotella Turkin ja länsimaiden suhde uudelleen. Kiinan nousu, Yhdysvaltojen painopistealueiden muuttuminen ja länsimaiden valta-aseman suhteellinen heikkeneminen muodostavat tämän keskustelun kansainvälis-poliittisen viitekehyksen.

Toni Alaranta on Turkin historiaan erikoistunut valtiotieteiden tohtori, joka työskentelee vanhempana tutkijana Ulkopoliittisen instituutin Euroopan unioni ja strateginen kilpailu -tutkimusohjelmassa.
